

HUM-SOC:
Velfærdsstaten og hverdagens netværk:
Livet under fattigdomsgrænsen i Danmark

Interessetilkendegivelse til Velux Fonden, april 2016

Deltagere

Projektansvarlig: Hanne O. Mogensen, lektor, Institut for Antropologi, Københavns Universitet
Projektkoordinator: Karina Märcher Dalgas, post. doc. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
Julie Rahbæk Møller, lektor, Institut for Socialt Arbejde, Professionshøjskolen Metropol.
Tanja Thomsen Bæklund, boligsocial chef ved Boligforeningen VIBO.

Formål og baggrund

Dette projekt udforsker, hvordan modtagere af integrationsydelse, uddannelseshjælp, ungesats og kontanthjælp (herefter benævnt kontanthjælpsydelser) håndterer fattigdom. Der fokuseres særligt på a) hvilken rolle familierelationer og andre former for netværk spiller i disse menneskers økonomiske mulighedsrum og b) hvilken rolle hhv. boligsociale medarbejdere og kommunale sagsbehandlere indtager i voksne og børns håndtering af fattigdom. Projektet skabes i et samarbejde mellem Københavns Universitet (Institut for Antropologi), Professionshøjskolen Metropol (Institut for Socialt Arbejde) og Boligforeningen VIBO.

Velfærdsstaten har gennem det tyvende århundrede gradvist overtaget en del af de ansvarsområder, der tidligere lå i familier, naboskaber og andre sociale fællesskaber, og velfærdsydelser har muliggjort at individet blev mindre økonomisk afhængigt af familie og netværk. Siden 1990'erne er afhængighed af velfærdsstaten dog blevet problematiseret (se Rose 1996), og i Danmark har dette, ifølge Ove K. Pedersen (2011), udmøntet sig i en forandring fra velfærdsstatens fokus på stabilitet og fællesskab til et fokus på dynamisk udvikling og en lavere grad af afhængighedsforhold mellem borgeren og "konkurrencestaten". De senere års politiske problematisering af individets afhængighed af velfærdsstaten, har endnu ikke medført et brud med det ansvar, borgerne forventer, at staten varetager (se f.eks. Jöhncke 2010). Studier viser samtidig, at det at bede om hjælp hos familie og andet netværk er forbundet med følelser af skam, uværdighed og underlegenhed (Ejrnæs m.fl. 2015: 199-200). Den øgede økonomiske individualisering må dog forventes at medføre forskydninger i socialitet og ansvar i det danske samfund, både indenfor folks nære relationer og netværk, og i forholdet mellem borgere og forskellige former for socialarbejdere, såsom kommunale sagsbehandlere og boligsociale medarbejdere.

Det arbejdsmarkeds- og socialpolitiske område er siden 1990'erne blevet gradvist overtaget af beskæftigelsespolitikken. Dette indebærer bl.a. at boligsociale helhedsplaner skal arbejde på at bryde social arv således, at børn af forældre på kontanthjælpsydelser får en uddannelse og kommer i arbejde. Samtidigt har reformer gennem en årrække ændret i kontanthjælpsydelserne med det formål at øge modtagernes incitament for at komme i arbejde. Fra 2004 til 2014 bidrog dette til en fordobling i antallet af personer, der lever under fattigdomsgrænsen i Danmark (Juul, 2015). Denne stigning forventes at fortsætte med indførelsen af kontanthjælpsloftet i oktober dette år. I de af VIBOs boligafdelinger, der er omfattet i denne undersøgelse, modtager en stor del af beboerne kontanthjælpsydelser. Samtidigt med et fokus på social arv, står VIBO derfor overfor problemer forbundet med stigende fattigdom, som fx flere udsættelser af beboere, der ikke kan betale husleje.

Projektets praksismæssige formål er at bidrage med nye perspektiver og konkrete initiativer, som er anvendelige i forhold til boligsociale udfordringer forbundet med stigende fattigdom og social arv. Samtidigt er projektets forskningsmæssige formål at generere viden om netværksrelationers karakter, og hvordan disse ændres i takt med den økonomiske individualisering og velfærdsstatens transformation.

Projektets delstudier vil besvare følgende tre spørgsmål:

1. Hvordan oplever modtagere af kontanthjælpsydelser fattigdom og hvilke strategier og netværk bruger de til at håndtere den?
2. Hvilken rolle spiller hhv. boligsociale medarbejdere og kommunale sagsbehandlere i den enkeltes liv, og hvordan ændrer mødet mellem disse aktører sig i takt med forskydningerne i forholdet mellem stat og borger?
3. Hvilken rolle spiller børn og unge som sociale aktører, der aktivt bidrager til at opretholde og skabe relationer og netværk, hvilke udvekslinger indgår de i, og på hvilke måder er de med til at generere ressourcer til familien?

Forskningsmæssig og samfundsmæssig relevans

Afhængighedsforholdet til velfærdsstaten, som af socialt udsatte mennesker kan have karakter af en form for "udvidet familie" (Møller 2013: 154-155, Møller og Johansen 2016) har bidraget til en særlig form for distance i nære relationer i Danmark, og spørgsmålet er hvordan forskydninger i forholdet til staten kommer til at påvirke børns og voksnes sociale relationer. Vi undersøger, hvordan disse relationer skabes og tillægges forskellig betydning ved hjælp af et perspektiv på social forbundethed (Carsten 2000). Dette

indebærer en interesse i, hvordan udveksling af materielle objekter, penge, tjenester, omsorg eller andet knytter mennesker sammen i forskellige afhængigheds- og ansvarsforhold (se fx Mauss 1925, Sahlins 1972, Mogensen 2005, Dalgas 2015, Dalgas & Olwig 2015).

Nyere studier om fattigdom i Danmark har især undersøgt relativ fattigdom og de former for social eksklusion og afsavn, der følger heraf (se fx Ejrnæs m.fl. 2015; Benjaminsen m.fl. 2016). I stedet for at fokusere på afsavn, søger denne undersøgelse at skabe viden om, hvad voksne og børn gør, når de lever i en meget stram økonomisk situation. Projektet vil således også skrive sig ind i den øgede opmærksomhed på børn som sociale aktører. Der har i de senere år været større fokus på inddragelsen af børns perspektiv også i socialt arbejde, men der mangler fortsat viden om børn som aktive medskabere af relationer og adgang til ressourcer (Christensen og Prout 2002). Det øgede fokus fra politisk side på "social arv" fordrer, at vi nuancerer vores forståelse af børn og unge ikke blot som mennesker på vej til at blive voksne og bærere af en "arv", men som aktører i sig selv med et særligt perspektiv på og måde at handle i verden og skabe forskellige former for forbundethed i deres liv (Gulløv 2010).

En undersøgelse af de udfordringer VIBOs beboere, boligsociale medarbejdere og kommunale sagsbehandlere står overfor i de kommende år vil bidrage til velfærdsforskning generelt og til kerneområder indenfor humanvidenskaben såsom forbundethed og udveksling. Samtidig vil forskningen bidrage til VIBOs arbejde med at bryde social arv, samt til den løbende fremtidssikring af boligafdelingerne, dvs. af de boliger, fællesarealer og udendørsarealer, der danner rammerne om børns og voksnes hverdagsliv og foreningernes socialitet. Forskningen taler således ind i VIBOs fremtidssikringsplan for 2016-2020.

Delprojekter

Nedenstående delprojekter tager udgangspunkt i etnografisk feltarbejde i to af VIBOs boligafdelinger på Amager og Nørrebro i København. Her vil deltagerobservation (i kombination med andre metoder) være en central metode, idet vi herigennem opnår et særligt blik på, hvordan konkrete relationer udspiller sig og skabes i praksis. Hermed åbnes der op for uventede indsigter, som man ikke på forhånd ved, at det er relevant at spørge til. Delprojekterne skal udføres i et løbende samarbejde med VIBOs boligsociale chef, *Tanja Thomsen Bæklund*, og spille sammen med i VIBOs boligsociale arbejde.

1) Vejen gennem fattigdom: Dette projekt følger husholdningspraksisser og hverdagsliv for beboere i VIBO, der lever under fattigdomsgrænsen. Ved brug af metoden "extended cases" (Evens og Handelman 2006) vil netværk blive fulgt i tid og rum. Feltarbejderen følger således et udvalg af beboere over tid, for at observere hvordan de skaber og vedligeholder deres familie- og netværksrelationer. Dette muliggør en udforskning af beboernes økonomiske strategier, herunder de sociale og økonomiske ressourcer de udveksler gennem deres individuelle netværk. Sådanne netværksforbindelser udforskes samtidigt i rum, idet feltarbejdet gradvist vil inddrage personer, der er eller bliver del af disse sociale netværk, både indenfor og udenfor boligforeningerne, evt. til andre byer og lande (*Karina Märcher Dalgas*).

2) Vejen rundt i det sociale arbejde: Livet på kontanthjælpsydelse indebærer, at kommunale sagsbehandlere bliver en central del af borgernes netværk i forhold til økonomisk strategier. Til forskel fra familie- og andre netværksrelationer, har sagsbehandlere myndighedsforpligtigelse og dermed økonomiske sanktionsmuligheder. De boligsociale medarbejdere har ligeledes en distinkt position idet de involverer sig i beboernes liv gennem relationsnært socialt arbejde. For at udforske, hvordan kommunale sagsbehandlere og boligsociale medarbejders rolle på forskellig vis ændres i disse år, og hvordan dette håndteres af de implicerede aktører, følger feltarbejderen beboere på kontanthjælpsydelse til møder med både sagsbehandlere og boligsociale medarbejdere. Desuden udføres der etnografisk feltarbejde blandt boligsociale medarbejdere og sagsbehandlere. (*Julie Rahbæk Møller*).

3) Børn og unges vej gennem fattigdom: Børn spiller en central og ofte overset rolle i konstruktionen af relationer og netværk, også de voksne imellem. Kontanthjælpsydelse gives til mennesker i forskellige livssituationer (unge, nytilkomne mennesker fra andre dele af verden, voksne under uddannelse, langtidsledige, m.m.) der på forskellig vis knytter skam og ansvar til de relationer, de indgår i. Børn og unge fra familier fra samtlige af disse grupper vil blive fulgt i deres hverdag, med særligt øje for hvordan børn på forskellig vis indgår i og tager aktivt del i de voksnes hverdag og økonomiske

strategier, og hvordan de håndterer deres muligheder for at skabe netværk også ud over den umiddelbare familie. (*Hanne Overgaard Mogensen*)

Organisering af projektet

Projektet er forankret på Institut for Antropologi (IA), Københavns Universitet.

Styregruppe: Lektor Hanne Overgaard Mogensen (IA) er projektleder, forskningsleder og ansvarlig for Delprojekt 3. Post.doc Karina Märcher Dalgas (IA) er projektkoordinator og ansvarlig for Delprojekt 1. Lektor Julie Rahbæk Møller (Institut for Socialt Arbejde, Professionshøjskolen Metropol) er ansvarlig for Delprojekt 2 og sikrer projektets kommunale perspektiv. Boligsocial chef ved VIBO, Tanja Thomsen Bæklund, sikrer projektets boligsociale perspektiv og varetager boligafdelingernes interesse i projektet.

Forskningsfaglig følgegruppe: Professor Karen Fog Olwig (IA, KU), Docent Mikkel Bo Madsen (ISA, PM), Adjunkt Helle Rabøl Hansen (DPU, AU).

Praksisnær følgegruppe: Beboere i VIBO, som modtager kontanthjælpsydelse, boligsociale medarbejdere fra VIBO og sagsbehandlere fra Københavns Kommune.

Yderligere opbakning: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd bidrager med registeranalyser om indkomstforhold blandt forældre, søskende og børn af modtagere af kontanthjælpsydelse. Arbejdermuseet bidrager med et historisk perspektiv på fattigdom i Danmark, samt med en udstilling.

Tidsplan, aktiviteter og output

Projektets indsigter om netværk og hverdagspraksisser skal skabe nye perspektiver til og initiativer i VIBOs boligsociale arbejde, samt til udarbejdelsen af VIBOs fremtidssikringsplan. Derudover vil projektets metoder, analyser, samt praksisorienterede og videnskabelige bidrage blive løbende formidlet til socialrådgiverstuderende og socialrådgivere under videreuddannelse på Metropol, til studerende ved Institut for Antropologi, samt på projektets eget website.

I det følgende beskrives aktiviteter og output (markeret med kursiv) for hele projektperioden:

Tidsplan for aktiviteter og output for perioden 1. februar 2017 – 31. januar 2020	
2017	<ul style="list-style-type: none"> • Registeranalyse fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd • Feltarbejde: Projekt 1: 4 mdr., projekt 2: 2 mdr., projekt 3: 1 md. • <i>Udvikling af aktiviteter i VIBO: 1 samarbejde mellem forskerne og VIBOs beboere og boligsociale medarbejdere udvikles og implementeres initiativer, som fx byttecentraler (tøj og ting), fælles madlavning, kurser for boligsociale medarbejdere og sagsbehandlere, og lommepengejob-netværk for børn.</i> • <i>Boligsocial Årskonference</i>
2018	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Projektseminar 1 for beboere, boligsociale medarbejdere og sagsbehandlere</i> • Feltarbejde: Projekt 1: 3 mdr., projekt 2: 2 mdr., projekt 3: 1 md. • <i>Videnskabelige artikler i danske og internationale publikationer samt en antologi</i> • <i>Konferencer: European Social Work Research Association, European Association of Social Anthropologists, Boligsocial Årskonference</i>
2019	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Projektseminar 2 for beboere, boligsociale medarbejdere og sagsbehandlere</i> • Feltarbejde: Projekt 1: 2 mdr., projekt 2: 2 mdr., projekt 3: 1 md. • <i>Videnskabelige artikler og populær formidlingsbeskrivelse af hverdagsliv blandt mennesker på kontanthjælpsydelse</i> • <i>Konferencer: American Anthropological Association, Boligsocial Årskonference</i> • <i>Udarbejdelse af udstilling på Arbejdermuseet</i> • Erfaringsopsamling til den videre udvikling af det boligsociale arbejde og foreningens fremtidssikring
2020	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Projektseminar 3 for beboere, boligsociale medarbejdere og sagsbehandlere</i> • <i>Udstilling på Arbejdermuseet: Forskningsprojektets resultater vil blive formidlet til den brede offentlighed i samarbejde med Arbejdermuseet & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv gennem en udstilling om fattigdom før og nu.</i>

Litteratur

Benjaminsen, Lars, Morten Holm Enemark og Jesper Fels Birkelund (2016). *Fattigdom og afsavn. Om materielle og sociale afsavn blandt økonomisk fattige og ikke-fattige*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Carsten, Janet (2000). *Cultures of Relatedness. New Approaches to the Study of Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.

Christensen, P, Prout, A. (2002). Working with ethical symmetry in social research with children. I: *Childhood*, 9, 4: 477-497.

Dalgas, Karina Märcher (2015). Becoming independent through au pair migration: self-making and social re-positioning among young Filipinas in Denmark. I: *Identities*, Vol 22 (3), s. 333-346.

Dalgas, Karina Märcher & Karen Fog Olwig (2015). Local and Transnational Care Relations: Relatedness and Family Practice among Au Pairs in Denmark. I: *Global Networks*, Vol. 15 (4), s. 469-484.

Ejrnæs, Morten, Jørgen Elm Larsen og Maja Müller (2015). Fattiges Hverdagslivsstrategier. I: Maja Müller m.fl. (red.) *Fattigdom, Afsavn og Coping*. Latvia: Hans Reitzels Forlag, s. 181-211.

Evens, TMS & D Handelman, red. (2006). *The Manchester School: Practice and Ethnographic Praxis in Anthropology*. New York: Berghahn Books.

Gulløv, Eva (2010). Antropologiske Metoder: børn som deltagere. I: Anna Petersen (red.) *Den lille bog om metode: sådan undersøger du børnekultur og børns perspektiv*. Århus : Systime.

Institut for Antropologi (2016): <http://anthropology.ku.dk/research/research-projects/current-projects/the-practice-of-anthropology/>

Jöhncke, Steffen (2010). Velfærdsstaten som Integrationsprojekt. I: Karen Fog Olwig og Karsten Pærregaard (red.) *Integration. Antropologiske Perspektiver*. København: Museum Tusulanums Forlag, s. 37-62.

Juul, Jonas Schytz (2015) *De glemte fattige*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd

Mauss, M. (1925). *The Gift. The form and reason for exchange in archaic societies*. London & New York: Routledge.

Mogensen, Hanne Overgaard (2005). Skillingen, broderen og tabletten. Penge og sundhed i det østlige Uganda. *Tidsskriftet Antropologi*, 49: 45-59.

Mogensen, Hanne Overgaard (2010). Livsforlængende Integration. Forvaltning af fremmedhed, hiv-status og afrikansk identitet. I: Karen Fog Olwig og Karsten Pærregaard (red.) *Integration. Antropologiske Perspektiver*. København: Museum Tusulanums Forlag, s. 229-248.

Mogensen, Hanne Overgaard (2011). Caught in the Grid of Difference and Gratitude: HIV Positive Africans Facing the Challenges of Danish Sociality. I: *The Question of Integration: Immigration, Exclusion and the Danish Welfare State*. Olwig, K. F. & Pærregaard, K. (eds). Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Press p. 207-229.

Mogensen, Hanne Overgaard og Karen Fog Olwig (red.) (2013). *Familie og Slægtskab. Antropologiske Perspektiver*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Møller, Julie Rahbæk (2013). *Galskabens Bureaukrati – en antropologisk analyse af diskrepansen mellem idealer og betingelser i Socialforvaltningen i Københavns Kommune*. Ph.d. afhandling. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Møller, Julie Rahbæk og Katrine Schepelern Johansen (2016). Spændingsfeltet Mellem Dynamik og Stabilitet – en antropologisk analyse af arbejdet med udvikling og behandling af mennesker med sindslidelser i det danske velfærdssamfund. I: *Tidsskriftet Antropologi*, nr. 72. Forthcomming.

Pedersen, Ove K. (2011). *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzels Forlag.

Rose, Nikolas (1996) The death of the social? Re-figuring the territory of government. I: *Economy and Society* 25 (3): 327-356.

Sahlins, Marshall (1972) *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine-Altherton.